

Οι Δεξιότητες, η Συλλογή Δεδομένων και οι Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών στις Πρόσφατες Εκθέσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας

Αλέξανδρος Κώστας
alexandroskostas@acadimia.com
Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών

Περίληψη

Η Παγκόσμια Τράπεζα τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, όντας ένας από τους ισχυρότερους φορείς στον χώρο της εκπαιδευτικής πολιτικής, έχει αναπροσαρμόσει τις προτάσεις της για τις νέες τεχνολογικές απαιτήσεις και προσδοκίες στο χώρο της εκπαίδευσης. Η παρούσα εργασία εξετάζει τις θέσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας για τις ΤΠΕ (Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνιών) και τη συλλογή δεδομένων, οι οποίες προβάλλονται ως καθοριστικά εργαλεία για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή εκπαιδευτικών πολιτικών. Οι θέσεις αυτές παρουσιάζονται στο ιστορικό πλαίσιο προηγούμενων πολιτικών της, με στόχο την κατανόηση της εξέλιξής τους από τις πρώτες εκθέσεις που αναφέρονται στις νέες τεχνολογίες έως σήμερα. Η μεθοδολογική προσέγγιση βασίζεται στη συγκριτική ανάλυση κομβικών εκθέσεων της Τράπεζας και ορισμένων συνεργαζόμενων οργανισμών. Κεντρικό εύρημα αποτελεί η μετάβαση από την έμφαση στη φοίτηση και την εισαγωγή υπολογιστών στα σχολεία προς την ανάπτυξη δεξιοτήτων, τη δια βίου μάθηση και τον νέο ρόλο του δασκάλου ως διαμεσολαβητή στη σχέση μαθητή-ψηφιακού περιβάλλοντος. Παράλληλα, αναδεικνύεται η σημασία της ανάλυσης δεδομένων για την ενίσχυση της τεχνικής και θεσμικής υποδομής. Τέλος, συζητούνται κριτικές προσεγγίσεις σχετικά με τις θέσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας, ειδικά ως προς την ικανότητά τους να συμβάλουν στην αντιμετώπιση κοινωνικών ζητημάτων όπως οι ανισότητες και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου.

Λέξεις κλειδιά: ανθρώπινο κεφάλαιο, δεξιότητες, συλλογή δεδομένων, ΤΠΕ

Εισαγωγή

Νέες ιδέες και προτάσεις που διατυπώνονται από ανώτατους λειτουργούς εκπαιδευτικών θεσμών και υπεύθυνων χάραξης πολιτικών, πολύ συχνά αντιμετωπίζονται ως καινοτομίες. Όμως, τις περισσότερες φορές, φαίνεται να έχουν μια μακρά ιστορία στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών πολιτικών. Η ιστορία αυτή μπορεί να αναλυθεί σε διάφορα επίπεδα τα οποία την συνθέτουν, με διαφορετικές χρονικές αφετηρίες. Όσον αφορά τις θέσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας για τον ρόλο και την σύνδεση των ΤΠΕ και της συλλογής δεδομένων στην εκπαίδευση, πρέπει να εξετάσουμε τόσο την εμπλοκή της Παγκόσμιας Τράπεζας στις εκπαιδευτικές πολιτικές συνολικά, όσο και συγκεκριμένα, να δούμε πως εντάσσονται και ανασχηματίζουν τις πολιτικές, αυτές οι θέσεις, μέσα στη σύγχρονη τεχνολογική πραγματικότητα.

Η Παγκόσμια Τράπεζα ως κύριος διαμορφωτής των διεθνών εκπαιδευτικών πολιτικών

Ήδη από τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, η Παγκόσμια Τράπεζα αποτελεί τον βασικό χρηματοδότη των προγραμμάτων εκπαίδευσης σε παγκόσμιο επίπεδο. Η εξελικτική πορεία της τόσο στις ιδέες και στις πρακτικές είναι σημαντικό να σκιαγραφηθεί καθώς είναι αυτές που καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τις πολιτικές των υπόλοιπων οργανισμών που σχετίζονται με τις εκπαιδευτικές πολιτικές, όπως η UNESCO. Ο Spring διακρίνει τέσσερις διακριτές περιόδους στην εξέλιξη των πολιτικών της. Η πρώτη από το 1944 έως το 1968 αφορά τον

δανεισμό χώρων για έργα υποδομών, η δεύτερη (προεδρία McNamara) την αφοσίωση στον τερματισμό της φτώχειας από το 1968 έως το 1980, η τρίτη, από το 1980 έως το 1989, επηρεάζεται σημαντικά από τα νεοκλασικά οικονομικά της σχολής του Σικάγο, ενώ η τέταρτη περίοδος από το 1989 και μετά ορίζεται ως η "πράσινη νεοφιλελεύθερη" περίοδος (Spring, 2015).

Όσον αφορά την εκπαιδευτική πολιτική, και ιδιαίτερα τα τελευταία χρόνια, η Παγκόσμια Τράπεζα προσπαθεί για την ολοένα και μεγαλύτερη επέκταση της σχολικής εκπαίδευσης. Το 2000, στο παγκόσμιο φόρουμ του Ντακάρ, οι διεθνείς οργανισμοί υπό το πρόγραμμα "Εκπαίδευση για όλους", έθεσαν ορισμένους στόχους προκειμένου να επιτευχθούν μέχρι το 2015. Αυτοί οι στόχοι αφορούσαν κυρίως την αύξηση των ετών φοίτησης σε παγκόσμιο επίπεδο και ιδιαίτερα των πιο ευάλωτων ομάδων (πχ. μειονοτήτων, γυναικών), τη δωρεάν και ποιοτική εκπαίδευση, την αύξηση του αλφαριθμητισμού και την κατάργηση των ανισοτήτων (Τσαούσης, 2007).

Οι σύγχρονες όμως εξελίξεις φαίνεται να αλλάζουν στην πορεία των εκπαιδευτικών πολιτικών του οργανισμού. Στην πρόσφατη έκθεσή της Παγκόσμιας Τράπεζας το 2011 με τίτλο *"Μάθηση για Όλους, Επενδύοντας Στις Γνώσεις και στις Δεξιότητες των Ανθρώπων για την Προώθηση της Ανάπτυξης"* γίνεται κριτική της εφαρμογής του προηγούμενου προγράμματος και συγκεκριμένα στο ότι η εκπαίδευση για όλους μετατράπηκε σε "σχολική εκπαίδευση για όλους" (Zaldívar, 2015) κάτι που συνετέλεσε στην περισσότερη σχολική εκπαίδευση και όχι στην περισσότερη μάθηση, κάτι που προσδοκούσε το πρόγραμμα. Σύμφωνα λοιπόν με την έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας, η νέα στρατηγική πρέπει να εστιάζει στην μάθηση, και όχι στη σχολική εκπαίδευση καθώς: *"η οικονομική μεγέθυνση, η ανάπτυξη και η μείωση της φτώχειας εξαρτάται από την γνώση και τις δεξιότητες που οι άνθρωποι αποκτούν και όχι απλώς τον αριθμό των χρόνων που κάθονται σε μια σχολική τάξη"* (World Bank Group, 2011, σ. 25). Τα τεστ αξιολόγησης που προτείνει η Παγκόσμια Τράπεζα είναι το PISA και το TIMSS, τα οποία θεωρεί και πιο αποτελεσματικά για τη μέτρηση των δεξιοτήτων, που σχετίζεται πιο άμεσα με την παραγωγικότητα και τις δυνατότητες των ανθρώπων στην εργασία και στις νέες τεχνολογικές συνθήκες. Τα προηγούμενα προγράμματα ανεπιτυχώς είχαν στηριχθεί σε μετρήσεις αλφαριθμητισμού και διάρκειας των χρόνων σπουδών.

Υπό αυτή τη θεώρηση -δηλαδή την αναποτελεσματικότητα των προηγούμενων εκπαιδευτικών προγραμμάτων- διαμορφώνονται νέες προτάσεις με εστίαση περισσότερο στην "απόκτηση δεξιοτήτων" και τη σχετική με τις δεξιότητες μάθηση, παρά στις σχολικές μονάδες και στα έτη σπουδών (World Bank Group, 2011). Παρατηρούμε λοιπόν μια στροφή στον λόγο της Παγκόσμιας Τράπεζας προς μια πιο ευέλικτη μάθηση πέρα από την σχολική δομή και μάλιστα σε όλο τον χρόνο της ζωής του ανθρώπου. Αυτή η "μάθηση" θα αφορά το παιδί ήδη από τα πρώτα χρόνια της ζωής του, μέσα στην οικογένεια.

Η Παγκόσμια Τράπεζα, η "διακυβέρνηση" και η "λογοδοσία"

Στη στρατηγική της προσέγγιση, η Παγκόσμια Τράπεζα έχει δώσει ιδιαίτερη έμφαση στην έννοια της "πολιτείας" (citizenship) δηλαδή στη συμμετοχή των πολιτών στις λειτουργίες της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Ο τρόπος συμμετοχής προτείνεται να είναι μέσω οργανώσεων της κοινωνίας των πολιτών. Μέσω αυτών των οργανώσεων θα ενισχυθεί η διακυβέρνηση με την παροχή δεδομένων, της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η έννοια της λογοδοσίας (accountability) αποκτά εδώ σημαντικό ρόλο, καθώς επιτρέπει την αξιολόγηση των πολιτικών και την ενδεχόμενη αναπροσαρμογή τους με βάση τις εκπαιδευτικές επιδόσεις. Αυτή η πρόταση της Τράπεζας αποτυπώνεται σε πολλές εκθέσεις της αλλά και εσωτερικές της συζητήσεις. Για παράδειγμα, ο Ομάρ Αριάς, ανώτερο στέλεχος με ειδικευση στη διάδοση των δεξιοτήτων, σε σχετική εκδήλωση της Παγκόσμιας Τράπεζας, αναφέρει ότι οι οργανώσεις

της κοινωνίας των πολιτών πρέπει να πιάσουν τις κυβερνήσεις να κάνουν μετρήσεις και να συμμετέχουν σε διεθνείς αξιολογήσεις όπως ο διαγωνισμός PISA (World Bank, 2018). Στο ίδιο πνεύμα κινείται και η αναφορά της Παγκόσμιας Τράπεζας το 2011, η οποία υπογραμμίζει τη δυναμική που προσφέρουν οι σύγχρονες ΤΠΕ στην ενίσχυση της λογοδοσίας. Μέσω αυτών, διευκολύνεται η συγκέντρωση και ανάλυση δεδομένων, προσφέροντας εργαλεία για την παρακολούθηση του εκπαιδευτικού συστήματος και για την αποτελεσματική αξιολόγηση της απόδοσης των μαθητών, με ταυτόχρονη μείωση του κόστους (World Bank Group, 2011).

Η λογική της Παγκόσμιας τράπεζας για τις ΤΠΕ

Η ανάγκη για υλικοτεχνικές υποδομές και η συνεργασία της Τράπεζας με μεγάλες εταιρείες

Στις αρχές του 2000, σε μία από τις παλαιότερες εκθέσεις της Παγκόσμιας Τράπεζας η οποία αναφέρεται σε ΤΠΕ, επισημαίνονται συγκεκριμένα προβλήματα και ανάγκες προς επίλυση όσον αφορά την εφαρμογή τους. Παρατηρούνται αναντιστοιχίες μεταξύ των μεθόδων μέτρησης και των νέων τεχνολογιών που καλούνται να εφαρμοστούν και κατά αυτόν τον τρόπο δε φαίνονται τα μαθησιακά αποτελέσματα των νέων τεχνολογιών. Η παραδοσιακή μάθηση εμφανιζόταν ως πιο αποδοτική στις δοκιμασίες αξιολόγησης, σε αντίθεση με τις νέες κονστрукτιβιστικές θεωρήσεις των ΤΠΕ (World Bank, 2005). Λόγω της πρωιμότητας της έκθεσης διακρίνονται καθαρά κάποιες ποιοτικές διαφορές και η μετάβαση που συντελείται. Από τη μία πλευρά, έχουμε μία συνολική δομή που παραπέμπει στην παραδοσιακή διδασκαλία όπως την ονομάζουν οι ερευνητές της Τράπεζας και η οποία πέρα από το είδος της διδασκαλίας σχετίζεται με τον τύπο της μάθησης και της μεθόδου μέτρησης που ταιριάζουν σε αυτό τον τύπο μάθησης. Από την άλλη πλευρά, αναδύεται μία νέα δομή, αυτή των ΤΠΕ, οι οποίες σε αυτήν τη δημοσίευση αναζητούν το αντίστοιχό τους στην αξιολόγηση. Η συνεργασία της Παγκόσμιας Τράπεζας με μεγάλες ιδιωτικές τεχνολογικές εταιρείες, όπως η Microsoft και η Google, έχει κεντρική θέση στην προώθηση της ψηφιοποίησης της εκπαίδευσης. Στην πρόσφατη έκθεση *"Απελευθερώνοντας τη δύναμη της εκπαιδευτικής τεχνολογίας στα συστήματα Τεχνικής και Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (TVET)"*, η Τράπεζα αναφέρει την ανάγκη για τις δημόσιες εκπαιδευτικές πολιτικές να ενσωματώσουν τις σύγχρονες τεχνολογίες ώστε να ενισχυθεί η ποιότητα της εκπαίδευσης και να μειωθούν οι εκπαιδευτικές ανισότητες (World Bank, 2021). Η ίδια έκθεση επισημαίνει τη συνεργασία με την Coursera με σκοπό την ανάπτυξη επαγγελματικών προγραμμάτων κατάρτισης, ενισχύοντας τη σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας (World Bank, 2021, p. 32). Επίσης, σε μια ακόμη έκθεση με τίτλο: *"Θεωρώντας εκ νέου τις ανθρώπινες συνδέσεις: Τεχνολογία και καινοτομία στην Εκπαίδευση"*, τονίζεται η στρατηγική σημασία της συνεργασίας με τον ιδιωτικό τομέα για την ανάπτυξη ψηφιακών εργαλείων και την προσαρμογή τους στις ανάγκες των εκπαιδευτικών συστημάτων (World Bank, 2020).

Ο συνδυασμός συλλογής δεδομένων και οι ΤΠΕ

Η εφαρμογή των ΤΠΕ γίνεται αντιληπτή ως μία ευκαιρία για τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικών. Συγκεκριμένα, οι μεγάλης κλίμακας πολιτικές που έχουν ως αρωγό την Παγκόσμια Τράπεζα και έχουν διαρκέσει για πολλές δεκαετίες, μπορούν να γίνουν πιο αποτελεσματικές μέσω των ΤΠΕ, αναφέρει σχετική έκθεση του 2004 με τίτλο *"Τεχνολογία στα Σχολεία: Εκπαίδευση, ΤΠΕ και Κοινωνία της Γνώσης"*, αποφεύγοντας λάθη, δημιουργώντας πιο ρεαλιστικές προσδοκίες και μειώνοντας το κόστος της εφαρμογής των νέων προγραμμάτων που βρίσκονται σε ισχύ (World Bank, 2004). Οι ΤΠΕ θεωρούνται ένα

αναγκαίο εργαλείο για την ποιότητα και την ισοτιμία μεταξύ ανεπτυγμένων και αναπτυσσόμενων χωρών. Μια κοινωνία εξελισσόμενη όπως η σημερινή, έχει ανάγκη από τεχνολογίες που μυσούν τα νεαρά μέλη της κοινωνίας σε νέες δεξιότητες και βελτιώνουν την παραγωγικότητα. Προς αυτήν την κατεύθυνση οι ΤΠΕ διευκολύνουν και επιταχύνουν τη διαβίωση μάθησης και την ανατροφοδότηση, ενώ παρέχουν στον εκπαιδευτικό ένα εργαλείο προς επίτευξη αυτών των σκοπών. Κάτι που όμως είναι εξίσου καθοριστικό, είναι ότι οι ΤΠΕ παρέχουν αυτονομία στον μαθητή και μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στη μάθηση.

Σε σχετική πρόσφατη έκθεση της Παγκόσμιας Τράπεζας, ορισμένες απόψεις από τις παλαιότερες εκθέσεις διευρύνονται, καθώς και το τεχνικό περιβάλλον έχει αλλάξει αλλά και υπάρχει μια εμπειρία επί των προηγούμενων πολιτικών. Η εξάπλωση των ΤΠΕ συνεχίζει να αποτελεί στοιχείο που προτείνεται στις εφαρμογές των πολιτικών. Η Παγκόσμια Τράπεζα συνεχίζει να αφιερώνεται στη βοήθεια για απόκτηση ψηφιακών τεχνολογιών σε όλους τους μαθητευόμενους, οπουδήποτε και κάθε στιγμή. Προηγούμενες αμφιβολίες για τη χρήση των ΤΠΕ, η νεότερη έκθεση θεωρεί ότι πρέπει να ξεπεραστούν, καθώς για τις εκπαιδευτικές τεχνολογίες *"δεν τίθεται μια ερώτηση του αν, αλλά του πως"* (World Bank, 2020) θα εφαρμοστούν. Μια βασική διαφορά σε σχέση με την έκθεση του 2004, είναι ότι η έκθεση του 2020 δίνει βάση περισσότερο στην μεταφορά και την απόκτηση δεδομένων ως κατεύθυνση για τις εκπαιδευτικές πολιτικές και την εφαρμογή των ΤΠΕ. Η έκθεση του 2004 από την άλλη έδινε περισσότερη βάση στην μεταφορά της πληροφορίας από τον υπολογιστή στον μαθητή και αντίστροφα. Σίγουρα τότε η αποθήκευση δεδομένων και η επεξεργασία τους για νέες πολιτικές βρισκόταν σε πρωτόλειο επίπεδο.

Πλέον η Παγκόσμια Τράπεζα έχει αναπτύξει πρωτοβουλίες όπως το EdStats και το SABER προκειμένου να συλλέξει και να αναλύσει τα εκπαιδευτικά δεδομένα που σχετίζονται άμεσα με την εφαρμογή των ΤΠΕ, αλλά και να αξιολογήσει τις εκπαιδευτικές πολιτικές. Αυτά τα συστήματα κάνουν χρήση δεδομένων που έχουν καταγραφεί κυρίως από τη χρήση ΤΠΕ και βάσει αυτών προκύπτουν οι νέες προτάσεις για τις εκπαιδευτικές πολιτικές. Το σύστημα EdStats είναι μία πλατφόρμα που έχει κάνει εφικτή την πρόσβαση σε περισσότερους από 2500 εκπαιδευτικούς δείκτες. Όπως αναφέρει ο Husein Abdul-Hamid, ανώτερος ειδικός σε θέματα εκπαίδευσης και συντονιστής εκπαιδευτικών στατιστικών στην Παγκόσμια Τράπεζα, το EdStats βοηθάει στη διερεύνηση ερωτημάτων σε παγκόσμιο επίπεδο- από πλευράς ανθρώπων που εργάζονται στη δημιουργία εκπαιδευτικών πολιτικών- *"όπως τα κύρια ζητήματα και εμπόδια σε σχέση με τους δείκτες βασικής εκπαίδευσης, η βελτίωση της ποιότητας της εκπαίδευσης, οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες της Παγκόσμιας Τράπεζας, ο τρόπος σύγκρισης πολιτικών που αφορούν τους εκπαιδευτικούς, ο αντίκτυπος εκπαιδευτικών παρεμβάσεων"* (Abdul-Hamid, 2014).

Αντίστοιχα, το σύστημα Systems Approach for Better Education Results (SABER) συλλέγει αντίστοιχα δεδομένα και αξιολογεί τις εφαρμοσμένες πολιτικές ανά χώρα σε διεθνές επίπεδο. Συνεργάτες αυτού του προγράμματος είναι αρκετοί οργανισμοί όπως η UNESCO, η UNICEF και ο ΟΟΣΑ. Το πρόγραμμα αυτό εντάσσεται μέσα στο πλαίσιο του νέου προγράμματος που αναφέραμε *"Μάθηση για όλους"* και στους νέους αναπτυξιακούς στόχους που τίθενται από τους διεθνείς οργανισμούς μετά το 2015. Μέσω του προγράμματος αυτού μπορούν να αξιολογηθούν από τα δεδομένα που έχουν συλλεχθεί, η αποτελεσματικότητα των εκπαιδευτικών πολιτικών, όπως επίσης να αναλυθούν ελλείψεις σε διάφορους τομείς, για παράδειγμα στη διαχείριση των σχολείων και η εκπαίδευση των δασκάλων. Τα δεδομένα που συλλέγει το SABER δεν είναι μόνο σε σχέση με τις επιδόσεις λοιπόν των μαθητών, το επίπεδο σπουδών ή την εισαγωγή ΤΠΕ στην εκπαίδευση, αλλά και τομείς που αφορούν άλλα στοιχεία όπως η πληροφόρηση, η λογοδοσία και η αυτονομία των εκπαιδευτικών μονάδων και των εκπαιδευτικών συστημάτων ανά χώρα. Ακόμη και στους τομείς που εστιάζουν στις εισροές τεχνολογιών και εγκαταστάσεων, το πεδίο εφαρμογής του SABER εκτείνεται πολύ πέρα από

την παραδοσιακή μέριμνα για τις εισροές και περιλαμβάνει θέματα όπως τα κίνητρα, η υποστήριξη, η χρηματοδότηση και η αυτονομία (World Bank, 2013).

Όπως φαίνεται παραπάνω, οι ΤΠΕ και τα data είναι ένας κοινός κόσμος, που η χρησιμότητά του σχετίζεται με την αποτελεσματικότερη διοίκηση εκ μέρους των διεθνών οργανισμών. Από τη μία τα δεδομένα δεν μπορεί να νοηθούν εκτός του πλαισίου των ΤΠΕ καθώς δεν μπορούν να συλλεχθούν, να οργανωθούν, να αποθηκευτούν με ασφάλεια και τελικά να αναλυθούν από τους αρμόδιους φορείς. Έπειτα τα δεδομένα υπάρχουν σε έναν κόσμο τεχνολογίας όπως οι βάσεις δεδομένων, εργαλεία ανάλυσης δεδομένων, τα οποία συνεχώς ανανεώνονται και εξελίσσονται. Επίσης παράγονται μέσα από τη μέτρηση που κάνουν στους μαθητές μέσω ΤΠΕ για παράδειγμα σε ψηφιακές εφαρμογές μάθησης όπου κάθε μαθητής επενεργεί και μέσω αυτού καταγράφεται ο χρόνος μελέτης, οι σωστές και λάθος απαντήσεις, οι οποίες μετατρέπονται σε δεδομένα.

Η κατεύθυνση του τεχνικού κόσμου των ΤΠΕ και των data

Μια θεώρηση η οποία μας βοηθάει για να καταλάβουμε την αύξηση των τεχνολογιών και των τεχνικών αξιολόγησης, των πλατφόρμων και των εργαλείων μέτρησης είναι η θεώρηση του τεχνικού φαινομένου υπό το πρίσμα του Γάλλου κοινωνιολόγου Ζακ Ελλύλ. Ο Ζακ Ελλύλ προσπαθώντας να εξηγήσει τις αλλαγές στη σύγχρονη κοινωνική δομή κάνει λόγο για συγκρότηση ενός τεχνικού συστήματος από 1950 και μετά που το ορίζει ως το σύνολο των μέσων και των μεθόδων που επινοούνται και επιλέγονται ορθολογιστικά σε κάθε τομέα της ζωής, με αποκλειστικό κριτήριο την αποτελεσματικότητα σε κάθε δεδομένη στιγμή (Ελλύλ, 2012). Αυτό το σύνολο των τεχνικών που έχουν επιλεγεί με αποκλειστικό κριτήριο την αποτελεσματικότητα, είναι κάτι πολύ πιο ευρύ από τις μηχανές και αποτελούν "Σύστημα" καθώς σχετίζονται εσωτερικά και με σχέσεις εξάρτησης, η μία τεχνική με την άλλη. Για παράδειγμα, αναφορικά με έναν άλλο τομέα του Τεχνικού Συστήματος, θα ήταν αδύνατον να φανταστούμε την τεχνική της εντατικής καλλιέργειας και των φορτίων που εκείνη φέρει, χωρίς ασφαλτοστρωμένους δρόμους, την βιομηχανία πετρελαίου που δημιουργεί την ασφαλτο και τα καύσιμα, και ένα πλήθος τεχνικών που διαφεύγουν της καθαυτής χρήσης γεωπονικών τεχνικών, γνώσεων και εργαλείων από έναν γεωπόνο. Αυτό το σύστημα το οποίο δεν αφορά μόνο της μηχανές αλλά και τεχνικές που αφορούν τη διοίκηση την εκπαίδευση την ψυχολογία και ούτω καθεξής τονίζει ότι έχει ως βασικό χαρακτηριστικό τι είναι αυτομεγέθυνση. Αυτομεγέθυνση του τεχνικού συστήματος είναι το γεγονός ότι *"τα πάντα δείχνουν να συμβαίνουν ωσάν το Τεχνικό Σύστημα να αυτομεγεθύνεται από μία εσωτερική δύναμη, χωρίς ο άνθρωπος να παρεμβαίνει καθοριστικά σε αυτήν"* (Ελλύλ, 2012, σ. 281).

Στο επίπεδο του εκπαιδευτικού συστήματος, αν ειδωθεί ως υποσύστημα του γενικού τεχνικού συστήματος, από την οργανική παραδοσιακή μάθηση που συνέβαινε αυθόρμητα στις προγενέστερες κοινωνίες και δεν νοούταν ως κάτι διαχωρισμένο από τη ζωή, περάσαμε πρώτα στην αποτελεσματικότερη θεσμική εκπαίδευση και οι αλλαγές εντός αυτής έχουν μία κατεύθυνση μεγαλύτερης εκτεχνίκευσης και ακόμη μεγαλύτερης αποτελεσματικότητας της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Η Πριμικήρη διαχωρίζει τα στάδια του εκπαιδευτικού συστήματος σε τέσσερις διακριτές φάσεις. Στο πρώτο στάδιο έχει να κάνει με την εκπαίδευση θεωρούμενη ως πολυτέλεια σε ένα αγροτικό στάδιο κοινωνιών (Πριμικήρη, 2020). Η εκπαίδευση θεωρείται μία δραστηριότητα των πλουσίων ενώ μόνο τα μόνο στα βιομηχανικά έθνη αρχίζει και ξεκινά η δημόσια υποχρεωτική εκπαίδευση. Όπως την χαρακτηρίζει η εκπαίδευση 1.0, χαρακτηρίζεται από το γεγονός ότι η γνώση μεταφέρεται από το δάσκαλο στον εκπαιδευόμενο ο οποίος παρακολουθεί τον δάσκαλο που επικεντρώνεται στην επεξήγηση ως κύρια μέθοδο προσέγγισης. Το δεύτερο στάδιο έρχεται με τις προηγμένες ανάγκες της βιομηχανικής κοινωνίας. Σε αυτήν αντιστοιχεί το μοντέλο εργοστασίου του

σχολείου που προετοιμάζει τους μαθητές για το αντίστοιχο εργασιακό μέλλον με λίγες διαφορές σε επίπεδο εκπαιδευτικών τεχνολογιών με το σημερινό. Το τρίτο στάδιο κατά την Πριμικήρη αφορά την εισαγωγή των υπολογιστών στις αίθουσες διδασκαλίας υποστηρίζοντας την διάδραση μάθησης ενώ η 4η αφορά το Ίντερνέτ και την εξέλιξη του μαθητή και της κατασκευής γνώσης μέσα σε αυτό το πλαίσιο. Όπως έχει επισημάνει και ο Ελλύλ και άλλοι αναλυτές, η περαιτέρω πολυπλοκότητα ενός είδη υπάρχοντος πολύπλοκου συστήματος προκύπτει από προβλήματα που δημιουργήθηκαν από παλαιότερες τεχνικές λύσεις.

Οι τεχνικές λύσεις παράγουν προβλήματα και αυτά τα προβλήματα πρέπει να επιλυθούν με νέες τεχνικές λύσεις. Επιπλέον, η ανάγκη για εφαρμογή αποτελεσματικότερων τεχνικών, δεν έχει όριο καθώς οι δυνατότητες για μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα μπορούν να αναπτύσσονται διαρκώς. Στον ψηφιακό κόσμο για παράδειγμα, αρκεί κανείς να παρατηρήσει την αύξηση των εφαρμογών επικοινωνίας μεταξύ των χρηστών μετά την εξέλιξη του διαδικτύου.

Η κριτική στην θεώρηση της Παγκόσμιας Τράπεζας για τις ΤΠΕ

Έπειτα από την παράθεση των δομικών λογικών για την σύνδεση και την χρησιμότητα των ΤΠΕ, θα αναλυθεί η κριτική αυτών των προγραμμάτων εφαρμογής των ΤΠΕ με βάση τους σκοπούς που τίθενται από την Παγκόσμια Τράπεζα. Δύο βασικοί στόχοι όλης αυτής της προσπάθειας της Παγκόσμιας Τράπεζας είναι η εξάλειψη των ανισοτήτων και η αύξηση του βιοτικού επιπέδου. Αυτός είναι ο ποιοτικός σκοπός της εκπαίδευσης άλλωστε μεταπολεμικά, έτσι όπως διαδίδεται σε όλο τον κόσμο, ως τομέας ενός ευρύτερου αναπτυξιακού προγράμματος που αφορά όλες της κοινωνίες εκείνην την περίοδο. Παράλληλα, το "ανθρώπινο κεφάλαιο" και οι μετέπειτα πιο διευρυμένες θεωρήσεις του, όπως το "κοινωνικό κεφάλαιο" και οι "δεξιότητες" έχει ως σκοπό την οικονομική μεγέθυνση, πρώτα και κύρια, δηλαδή σε ποιοτικό επίπεδο την αύξηση της παραγωγής και της κατανάλωσης και σε ποσοτικό την αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Μία από τις κριτικές που έχουν ασκηθεί στην παγκόσμια τράπεζα αφορά την ασυμφωνία μεταξύ των στόχων, δηλαδή της οικονομικής μεγέθυνσης και, της πραγματικής ευημερίας των κοινωνιών και της μείωσης των ανισοτήτων.

Όσον αφορά το βιοτικό επίπεδο ήδη από τη δεκαετία του 1950 ο αυστριακός οικονομολόγος Leopold Kohr ανέφερε ότι η αύξηση της κατανάλωσης και της παραγωγής δεν οδηγούν απαραίτητα σε μεγαλύτερη ευημερία. Πέρα από ένα σημείο ανάπτυξης της κοινωνίας τόσο τεχνολογικά όσο και πληθυσμιακά, ορισμένα εμπορεύματα όπως το αμάξι και το κινητό τηλέφωνο, που πρωτότερα ήταν πολυτέλειες και που προσέθεταν πέραν του επιπέδου επιβίωσης, πλέον γίνονται τεχνολογικές αναγκαιότητες, δηλαδή δεν μπορεί να ζήσει κανείς χωρίς αυτά (Kohr, 1955). Αυτό που αυξάνει δεν είναι το βιοτικό επίπεδο αλλά το ελάχιστο επίπεδο στο οποίο μπορεί κανείς να επιβιώσει, δηλαδή το επίπεδο επιβίωσης (subsistence level). Είτε υλικά είτε άυλα, πολλά από τα σύγχρονα εμπορεύματα, δεν συνεισφέρουν στην αύξηση του βιοτικού επιπέδου, καθώς χάνουν τον χαρακτήρα της πολυτέλειας και υπάγονται σε αναγκαιότητες. Αργότερα, στο βιβλίο του "Τα Υπερανπτυγμένα Έθνη" θα παρατηρήσει ότι και η εκπαίδευση που άλλοτε ήταν ένα προνόμιο πλέον έχει γίνει μία αναγκαιότητα (Kohr, 1976). Στο σύγχρονο πλαίσιο, μπορούμε να σκεφτούμε και τις ΤΠΕ ως μία τέτοια αναγκαιότητα, από την οποία ο σύγχρονος μαθητής εξαρτάται και της οποίας οι ελάχιστες απαιτήσεις για γνώσεις διαρκώς αυξάνονται και ανανεώνονται. Προσωπικά ο άνθρωπος λοιπόν, καθώς η κοινωνία ξεπερνάει ένα όριο ανάπτυξης, αρχίζει και δαπανά τόσο χρήματα όσο και ενέργεια προκειμένου να συντηρήσει τόσο οικονομικά, λόγω του κοινωνικού μεγέθους, αλλά και να συντονιστεί ατομικά με την νέα τεχνική πολυπλοκότητα.

Παρόμοιες απόψεις έχει διατυπώσει και ο Ιβάν Ίλιτς αναφερόμενος στην έννοια των κατωφλίων, ως χαρακτηριστικό των βιομηχανικών θεσμών, ενώ ο Ελλύλ διευρύνει αυτόν τον συλλογισμό. Στη σύγχρονη κοινωνία, αυτοί οι θεσμοί-τεχνικές, δεν περιορίζονται απλώς στο να καθορίζουν όρια παραγωγικότητας και επέκτασης, αλλά καταλήγουν να εκτοπίζουν πιο απλές μορφές εργαλείων και τρόπους ζωής, ενώ ταυτόχρονα υπονομεύουν πιο αυθόρμητες και βιώσιμες πρακτικές. Αυτή η κυριαρχία συνίσταται δηλαδή στη δημιουργία ενός μονοπωλίου, όχι εταιρικής φύσεως, το οποίο αποκλείει οποιαδήποτε άλλη μορφή παραγωγής και συμβίωσης. Η αντιπαραγωγικότητα που προκύπτει από αυτούς τους θεσμούς έγκειται ακριβώς στην αντιστροφή του αρχικού σκοπού τους, καθώς αντλούν από την κοινωνία αξίες και πόρους που εκείνη προσδοκούσε να λάβει από τον θεσμό (Ίλιτς, 2010).

Όσον αφορά το ζήτημα των ανισοτήτων και την πρόταση για μείωση τους μέσα από τις εκπαιδευτικές πολιτικές της Παγκόσμιας Τράπεζας, πολλές αντιρρήσεις έχουν αναφερθεί από αρκετούς μελετητές. Για παράδειγμα ο Joel Spring, κάνει μια εκτενή κριτική στον τρόπο που το Παγκόσμιο Οικονομικό Φόρουμ, συνεταιρικός οργανισμός σε πολλά εκπαιδευτικά προγράμματα της Τράπεζας, βλέπει την εφαρμογή των ΤΠΕ στην εκπαίδευση, στο βιβλίο του *"Εκπαιδευτικά Δίκτυα: Εξουσία, Πλούτος, Κυβερνοχώρος και η Ψηφιακή Νοοτροπία"*. Σύμφωνα τον Σπρινγκ, με τη εκτεταμένη χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία και στην διαδικασία αξιολόγησης των εκπαιδευτικών πολιτικών, το σχολείο ανάγεται σε δεδομένα, αποκλείοντας μια ολιστική προσέγγιση της μαθησιακής διαδικασίας που είναι συνυφασμένη με τις οικογένειες, τις γειτονιές και την υπόλοιπη καθημερινότητά των μαθητών (Spring, 2012). Αν το παιδί δεν πηγαίνει καλά σε ένα τεστ, γι' αυτό φταίει το σχολείο και έτσι προτείνεται μια αναδιοργάνωση του, που όμως δεν είναι αποτελεσματική λόγω του πλαισίου που εφαρμόζεται. Επίσης, λόγω της ίδιας της δομής της κοινωνίας και των ήδη υπαρχουσών ανισοτήτων, οι νέες τεχνολογίες, θεωρεί ο Spring έρχονται στο προσκήνιο σε μια ήδη τεταμένη συνθήκη. Οι εύπορες περιοχές και οι αναπτυξιακά προηγμένες χώρες είναι σε θέση να επωφεληθούν και να εγκαταστήσουν πιο άμεσα τα συστήματα που προτείνονται από τις εκθέσεις του Φόρουμ ενώ στις φτωχότερες περιοχές αυτό είναι αρκετά πιο χρονοβόρο, κάτι που φαίνεται να οξύνει τις ανισότητες, παρά την πρόσβαση που αποκτάται.

Συμπεράσματα

Η παρούσα εργασία παρουσίασε τον τρόπο με τον οποίο η Παγκόσμια Τράπεζα έχει διαμορφώσει και επηρεάσει τις παγκόσμιες εκπαιδευτικές πολιτικές, εστιάζοντας ιδιαίτερα στη χρήση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών (ΤΠΕ) και στη συλλογή δεδομένων. Από την προώθηση της πρόσβασης στην εκπαίδευση μέχρι την έμφαση στις δεξιότητες και την αξιολόγηση των μαθησιακών αποτελεσμάτων, η Τράπεζα έχει προτείνει ένα σύνολο παρεμβάσεων που έχουν ως στόχο την αλλαγή της ποιότητας και της αποδοτικότητας των εκπαιδευτικών συστημάτων. Μέσα από τη συνεχή αξιοποίηση της τεχνολογίας και των δεδομένων, προτείνεται ένα νέο μοντέλο εκπαίδευσης προσαρμοσμένο στις σύγχρονες τεχνικές απαιτήσεις. Ο σύγχρονος κόσμος των ΤΠΕ και οι πολιτικές της Παγκόσμιας Τράπεζας έχουν αλλάξει καθοριστικά την ποιότητα της εκπαίδευσης, αντιμετωπίζοντας την όχι απλά ως κάτι που αφορά την δομή του σχολείου αλλά ένα σύνολο από τεχνικές και εργαλεία που διαφεύγει των σχέσεων μαθητή-δασκάλου και των ενδοσχολικών σχέσεων. Ωστόσο, οι κριτικές στην εφαρμογή των προγραμμάτων φαίνεται να μην έχουν λάβει ικανοποιητική απάντηση και χώρο στη συζήτηση των εκπαιδευτικών

πολιτικών. Πολλά από τα ερωτήματα που θίξαμε στην παρούσα εργασία από συγγραφείς όπως οι Kohr και Spring θεωρούμε ότι είναι ανάγκη να μελετηθούν και να αξιολογηθούν.

Αναφορές

- Abdul-Hamid, H. (2014, 3 18). *EdStats: Big Data, better policies, learning for all* [blog]. <https://blogs.worldbank.org/en/education/edstats-big-data-better-policies-learning-all>
- European Union. (2022). *Οργάνωση της κοινωνίας των πολιτών*. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:civil_society_organisation
- Kohr, L. (1955). Toward a new measurement of living standards. *The American Journal of Economics and Sociology*, 15, 93-104.
- Kohr, L. (1976). *The overdeveloped nations: The diseconomies of scale*. Christopher Davies Swansea.
- Spring, J. (2012). *Education Networks: Power, wealth, cyberspace and the digital mind*. Routledge.
- Spring, J. (2015). *Economization of education, human capital, global corporations, skills-based schooling*. Routledge.
- World Bank. (2004). *Technology in schools: Education, ICT and the knowledge society*. World Bank. <https://documents1.worldbank.org/curated/en/546761468765300173/pdf/311940PAPER0Ed110ICT0oct0401public1.pdf>
- World Bank. (2005). *Knowledge maps: ICT in education*. World Bank Group.
- World Bank. (2013). *The what, why and how of the systems approach for better education results (SABER)*. World Bank Group.
- World Bank. (2018). *Accountability in education: The role of citizens in accelerating learning for all*. World Bank Group. <https://live.worldbank.org/accountability-education-role-citizens-accelerating-learning-all>
- World Bank. (2020). *Reimagining human connections: Technology and innovation in education at the World Bank*. World Bank Group.
- World Bank. (2021). *Unleashing the power of educational technology*. World Bank Group.
- World Bank Group. (2011). *Learning for all, investing on people's knowledge and skills to promote development*. World Bank Group.
- Zaldívar, I. (2015). Deschooling for all? The thought of Ivan Illich in the era of education. *Foro de Educación*, 93-109.
- Ελλάδ, Ζ. (2012). *Το τεχνικό σόστημα*. Αλήστου Μνήμης.
- Τλιτς, Ι. (2010). *Ιατρική Νέμεση, η απαλλοτρίωση της υγείας*. Νησίδες.
- Πριμικίρη, Α. (2020). *Εκπαίδευση 4.0*: Μάθηση και δεξιότητες του 21ου αιώνα (επιχειρηματικές δεξιότητες στην εκπαίδευση)*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος.
- Τσαούσης, Δ. (2007). *Η εκπαιδευτική πολιτική των διεθνών οργανισμών: παγκόσμιες και ευρωπαϊκές διαστάσεις*. Gutenberg.